

АКТУАЛЬНІСТЬ ЗМІН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МАЙНОВИХ ВІДНОСИН НА СОРТИ РОСЛИН У ЗВ'ЯЗКУ З РЕКОДИФІКАЦІЄЮ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

М.В. ПУШКАР, кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та господарського права,
Національний університет біоресурсів та природокористування України,
E-mail: Pushkarmv@ukr.net

Анотація. Актуальність дослідження полягає у розробці науковцями проекту Закону з рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України. У статті здійснено аналіз норм Цивільного кодексу України у сфері державної реєстрації прав інтелектуальної власності на сорти рослин щодо відповідності міжнародним нормам, обов'язковості яких визнано Україною. Нормами статті 485 Цивільного кодексу України передбачено, що право інтелектуальної власності на сорт рослин становлять: 1) особисті немайнові права інтелектуальної власності на сорт рослин, засвідчені державною реєстрацією; 2) майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин, засвідчені патентом; 3) майнове право інтелектуальної власності на поширення сорту рослин, засвідчене державною реєстрацією. Нормами міжнародних актів у сфері інтелектуальної власності, а саме: Міжнародної конвенції по охороні нових сортів рослин, Угоди про асоціацію України з ЄС, Регламенту Ради (ЄС) № 2100/94 від 27 липня 1994 р. «Про права на сорти рослин» така правова конструкція майнових прав на сорти рослин: засвідчених патентом та засвідчених державною реєстрацією на поширення сорту рослин не передбачена. Вказана законодавча розбіжність може стати серйозною перешкодою для охорони прав на сорти рослин, особливо в момент виникнення судових спорів. Це є негативним фактором для співпраці в сільському господарстві та галузі селекції, а також в секторі забезпечення конкурентного середовища в сільськогосподарському виробництві.

Ключові слова: інтелектуальна власність, правове регулювання, реєстрація прав інтелектуальної власності на сорти рослин; майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин, засвідчені патентом; майнове право інтелектуальної власності на поширення сорту рослин, засвідчене державною реєстрацією, захист прав інтелектуальної власності, охорона нових сортів рослин

Актуальність.

28 січня 2021 р. у Верховній Раді відбулося перше засідання Робочої

групи з підготовки проекту Закону з рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України. Члени Робочої групи – науковці та парламентарії – об-

говорили перші результати роботи та узгодили порядок подальших дій щодо оновлення цивільного законодавства («Інформаційне управління...»).

Зазначене спонукало науковців приєднатися до всеукраїнського обговорення врегульованих так і не врегульованих норм цивільного законодавства України.

Саме тому дослідження та пропозиції щодо удосконалення правового регулювання майнових відносин на сорти рослин є надзвичайно актуальним, оскільки такому дослідженню не надавалось належної уваги з боку науковців з часу прийняття Цивільного кодексу України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Проблемам використання майнових прав інтелектуальної власності присвячено праці таких учених, як: В.А. Дозорцева, А.П. Сергєєва, О.В. Басай, Т.М. Вахонєва, О.В. Кохановська, О.О. Підпригора, О.П. Орлюк, О.І. Харитонова та ін. Проблемам охорони прав на сорти рослин присвячено праці О.М. Гончара, В.М. Єрмоленка, В.І. Курила, О.Ю. Піддубного, О.В. Пічура, С.В. Ткачик та інших.

Правому регулюванню наступництва майнових прав інтелектуальної власності за цивільним законодавством України присвячено окреме дисертаційне дослідження Бельтюкової Є.М., але воно не стосується такого об'єкта права інтелектуальної власності як сорти рослин (Бельтюкова, 2019).

Емпіричну основу дослідження склали Цивільний кодекс України (далі – ЦК України), Закон України «Про охорону прав на сорти рослин» (далі – Закон), Міжнародна конвенція по охороні нових сортів рослин

(далі – УПОВ), Угода про асоціацію України з ЄС, Регламент Ради (ЄС) № 2100/94 від 27 липня 1994 р. «Про права на сорти рослин».

Мета дослідження – проаналізувати норми чинного законодавства України, а саме ЦК України та Закону, які регулюють правове регулювання майнових прав на сорти рослин на відповідність міжнародним нормам, обов'язковість яких визнано Україною та внести відповідні пропозиції щодо приведення національного законодавства України до вимог міжнародних норм.

Результати.

З моменту набуття Україною статусу незалежної держави, для неї розпочався стрімкий процес розвитку як внутрішніх, так і зовнішніх відносин. Серед зовнішніх відносин не останнє місце займав розвиток права інтелектуальної власності, що підтверджує Всесвітня декларація з інтелектуальної власності від 26 червня 2000 р. Таким чином, інтелектуальній праці особи приділялася значна увага і, більш того, її захист був основний. Ще раніше укладалися міжнародні угоди, які вимагали від країн-учасників прийняття якихось правових стандартів, але таких договірних положень було досить небагато і стосувалися вони лише деяких вузькоспеціальних галузей міжнародних відносин, наприклад, правил поштового обслуговування, деяких питань морських перевозок грузів і т.і. (Андрощук, Крайнев & Кавасс, 2000: 42).

В юридичній літературі виділяють два напрямки охорони прав інтелектуальної власності: міжнародний та внутрішній (Шишка, 2002: 234). Міжнародний напрямок у сфері охорони прав на сорти рослин відіграє досить

важливу роль не лише в діяльності компетентних установ, що здійснюють державну реєстрацію прав на сорти рослин, але і для України у сприйнятті її країнами ЄС, пострадянськими країнами та ряду інших міжнародних країн. Україна є членом ряду міжнародних угод у сфері інтелектуальної власності, які теж є частиною нашого законодавства. Міжнародні угоди гарантують громадянам України можливість отримання прав інтелектуальної власності в інших державах. Зокрема це дає можливість національним заявникам забезпечувати охорону прав інтелектуальної власності у ряді держав з мінімальними формальностями та мінімальними витратами. Спрощення формальностей і, відповідно, зниження вартості набуття прав інтелектуальної власності в іноземних державах сприяє розвитку зовнішньої торгівлі країни та виробництву конкурентоспроможної продукції (Жаров, 2004).

Визнаючи важливість і необхідність правової охорони сортів рослин, як об'єктів права інтелектуальної власності світовою спільнотою було прийнято Конвенцію УПОВ, яку підписано в Парижі у 1961 р. і яка набрала чинності у 1968 році. Конвенція переглядалась у Женеві в 1972, 1978 і 1991 роках. Держави-члени взяли на себе зобов'язання надавати статусу селекціонера на нові сорти відповідно до умов, встановлених Конвенцією. Законодавчо участь нашої держави в цій міжнародній організації забезпечено Законом України від 2 червня 1995 р. № 209/95 «Про приєднання України до Міжнародної конвенції по охороні нових сортів рослин». Згодом Україна приєдналася до акту 1991р. Конвенція є основною міжнародною угодою у сфері охорони прав на сорти рослин.

Найбільш тісне співробітництво між державами-членами УПОВ здійснюється в сфері експертизи нових сортів рослин. Воно створене на домовленостях, у співвідношенні з якими одна держава-член УПОВ, в якості основи для прийняття рішення про надання права селекціонерам, приймає результати експертизи, отриманих іншими державами. Шляхом такої співпраці скорочуються розтрата в зв'язку з практичною реалізацією національних охоронних систем, а селекціонери, при відносно низьких затратах, мають можливість отримати правову охорону в декількох країнах.

Зрозуміло, що на практиці існує неминучий взаємозв'язок між політикою держави в галузі стимулювання вирощування сортів рослин і політикою, спрямованою на стале забезпечення оригінального сортового насіння. Багато країн зробили вибір на користь дозволяти продаж нових сортів найбільш важливих сільськогосподарських культур тільки після того як такі сорти пройшли незалежну перевірку в ході офіційних випробувань. Така політика прийнята Україною, що підтверджено ст. 38 Закону, яка вказує на заборону поширення сортів рослин, не зареєстрованих в Україні (Про охорону прав на сорти рослин, 2002).

11 січня 2003 р. стало пам'ятним днем в історії вітчизняної юриспруденції. В цей день ВРУ прийняла два кодекси України – Цивільний і Господарський. Значне місце в них займають питання інтелектуальної власності. ЦК України визначені нові підходи до питань, пов'язаних з реєстрацією прав інтелектуальної власності, встановлені нові положення щодо змісту майнових і немайнових прав, по-новому регулюються правовідносини при створенні об'єктів інтелектуальної власності у

зв'язку з виконанням трудового договору, внесені зміни в режим правової охорони деяких об'єктів тощо (Дахно, 2004: 139). Окремою главою врегульовуються питання інтелектуальної власності на сорти рослин, у зв'язку з чим виникла крайня необхідність приведення законодавства у сфері охорони прав на сорти рослин до норм нового прийнятого ЦК України.

Проект ЦК України, ухваленого 16 січня 2003 р., спочатку складався з восьми книг (розділів). Була в проєкті і книга четверта «Інтелектуальна власність». З проєкту було вилучено дві книги – про сімейне право і міжнародне приватне право. Вони стали відповідно Сімейним кодексом і Законом про міжнародне приватне право. Книга четверта «Інтелектуальна власність» в ухваленому Цивільному кодексі збереглася. У 2003 р. були чутки, що тодішній Президент України збирався ЦК ветоувати. Зрештою, він цього не зробив. Компетентні фахівці казали, що укладачі ЦК хотіли втиснути в книгу четверту якомога більше тексту з чинних законів України про інтелектуальну власність («Чи буде інтелектуальна власність...»).

Так, ст. 485 ЦК України з 2004 р. зазначила, що право інтелектуальної власності на сорти рослин становлять:

- 1) особисті немайнові права інтелектуальної власності на сорт рослин, засвідчені державною реєстрацією;
- 2) майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин, засвідчені патентом;
- 3) майнове право інтелектуальної власності на поширення сорту рослин, засвідчене державною реєстрацією.

Таким чином, майнові права на сорти рослин були поділені на дві категорії: засвідчені патентом та засвідчені державною реєстрацією.

На той час робочою групою по розробці та приведення законодавства України до норм ЦК України у сфері права інтелектуальної власності на сорти рослин, до складу якої входив і автор цієї статті, було затрачено багато зусиль щодо правового обґрунтування такої складової майнових прав на нові сорти рослин, а також розробки, погодження з міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади розроблених законопроектів, проєктів постанов Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів Мінагрополітики України. Особливої уваги та зусиль приділялось погодження таких норм з Міністерством юстиції України, оскільки поділ на майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин, засвідчені патентом та майнові права інтелектуальної власності на поширення сорту рослин, засвідчене державною реєстрацією мало хто із розробників міг роз'яснити в правовому змісті.

Після прийняття ЦК України Закон викладався у новій редакції та декілька раз вносились зміни, однак єдиного наукового та розумного обґрунтування різниці майнового права на сорти рослин засвідчені патентом та засвідчені державною реєстрацією на поширення не було. Законодавець «умовно» розділяв ці дві конструкції у Законі за необхідності його правового регулювання актом вищої законодавчої дії – ЦК України. Однак до сих пір (з моменту прийняття ЦК і вступу його в дію з 2004 р.) розробники не пояснили та не обґрунтували таку градацію майнового розмежування при державній реєстрації сортів рослин.

А тепер проведемо правовий аналіз такої градації з нормами міжнародного законодавства, визнаних Україною. Норми акта Конвенції УПОВ вказують на: «Обсяг прав селекціонера:

- i) виробництво чи репродукція (розмноження);
- ii) доведення до кондицій для розмноження;
- iii) пропонування для продажу;
- iv) продаж чи будь-яка інша форма збуту;
- v) експорт;
- vi) імпорт;
- vii) зберігання для будь-яких цілей, зазначених вище в підпунктах «i» – «vi»» («Про приєднання України до Міжнародної Конвенції...», 2006).

Стаття 13 Регламенту Ради (ЄС) № 2100/94 від 27 липня 1994 р. «Про права на сорти рослин» зазначає про те, що володілець права на сорт рослин має право надання дозволу щодо компонентів сорту або зібраного матеріалу охоронюваного сорту щодо дій:

- (a) виробництво або відтворення (розмноження);
- (b) кондиціонування для цілі поширення;
- (c) пропонування для продажу;
- (d) продаж або інший збут;
- (e) вивезення за межі території Співтовариства;
- (f) ввезення на територію Співтовариства;
- (g) зберігання для будь-яких цілей, зазначених у підпунктах (a) – (f) (Про права на сорти рослин, 1994).

Ані норми Конвенції УПОВ, ані норми Регламенту Ради (ЄС) № 2100/94 не містять двох конструкцій майнових прав на сорти рослин.

Після того, як Європейська Комісія вивчила законодавство України, вона була невдоволена рівнем захисту прав інтелектуальної власності в нашій державі. Так, ґрунтовний аналіз положень Акта Конвенції, законів України «Про охорону прав на сорти рослин», «Про насіння і садивний матеріал», глави 42 «Право інтелек-

туальної власності на сорт рослин, породи тварин» Цивільного кодексу України, низки підзаконних нормативно-правових актів дозволяє дійти висновку, що норми українського законодавства формувалися за принципами законодавства колишнього СРСР та повторювали його помилки. На сьогоднішній час, у зв'язку з останніми євроінтеграційними процесами, що відбуваються в Україні, (а саме з набуття чинності 01.09.2017 р. Угоди про асоціацію України з ЄС), викликало у фахівців занепокоєння та багато запитань щодо подальшого забезпечення правової охорони сортів рослин (Дегтяренко, 2018: 77).

Юрій Дегтяренко у проведених дослідженнях також доходить до висновку, що в Україні правова охорона сорту забезпечується патентом. Однак п. 4 ст. 221 Угоди про асоціацію з ЄС передбачено, що: «Патентуванню не підлягають: а) сорти рослин та породи тварин». Вивчаючи й аналізуючи далі текст Угоди про асоціацію з ЄС, натрапляємо на таке визначення цієї статті, в якій п. 10 закріплюється, що «Поширення та умови цього часткового скасування узгоджуються з умовами, передбаченими в національних законах, постановах та практиках Сторін щодо прав на сорти рослин».

Висновки і перспективи.

Отже, така законодавча розбіжність може стати серйозною перешкодою для охорони прав на сорти рослин, особливо в момент виникнення правових спорів. Також це є негативним фактором для співпраці в сільському господарстві та галузі селекції, а також в секторі забезпечення конкурентного середовища в сільськогосподарському виробництві.

Тож необхідно усунути цю правову розбіжність та привести у відповідність норми Цивільного кодексу України, забезпечивши правове регулювання майнових прав на сорти рослин лише державною реєстрацією з видачею свідоцтва про державну реєстрацію сортів рослин. Оскільки Україна виконує такі важливі принципи з питань інтелектуальної власності на сорти рослин як створення судів з питань інтелектуальної власності щодо захисту охорони прав на об'єкти права інтелектуальної власності, то питання внесення змін до Цивільного кодексу України – не такий вже й не досяжний захід.

Список використаних джерел

1. Інформаційне управління Апарату Верховної Ради України: У Верховній Раді відбулося перше засідання Робочої групи з підготовки проекту Закону з рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/202307.html> (дата звернення 26.03.2021).
2. Бельтюкова Є.М. Правове регулювання наступництва майнових прав інтелектуальної власності за цивільним законодавством України: дис... канд. юр. наук: 12.00.03 / Одеська юридична академія, 2019. 200 с.
3. Всемирная декларация по интеллектуальной собственности. Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. 2002. С. 14–18.
4. Андрощук Г., Крайнев П., Кавасс И. Право интеллектуальной собственности: торговые аспекты. Научн.-практ. издание. Киев: Издат. Дом «Ін Юре», 2000. 164 с.
5. Шишка Р.Б. Охорона права інтелектуальної власності: авторсько-правовий аспект: Монографія. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. 368с.
6. Жаров В. Стан та перспективи розвитку законодавства України у сфері інтелектуальної власності. Інтелектуальна власність. 2004. № 10. С. 8–11.
7. Міжнародна конвенція по охороні нових сортів рослин. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU61K08U> (дата звернення 29.03.2021).
8. Про приєднання України до Міжнародної Конвенції з охорони нових сортів рослин: Закон України від 2.08.2006 р. № 60-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60-16> (дата звернення 01.04.2021).
9. Про охорону прав на сорти рослин: Закон України в редакції від 17.01.2002 № 2986-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3116-12> (дата звернення 01.04.2021).
10. Дахно И.И. Патентирование и лицензирование: Учебн. пособие. Киев: МАУП, 2004. 216с.
11. Дахно Иван. Чи буде інтелектуальна власність в оновленому Цивільному кодексі України? URL: <http://www.golos.com.ua/article/326359> (дата звернення 26.03.2021).
12. Про права на сорти рослин: Регламент Ради (ЄС) № 2100/94 від 27.07.1994 р. Співтовариства. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-94 (дата звернення 29.03.2021).
13. Дегтяренко Ю.В. Актуальні та проблемні питання законодавства України у сфері охорони сортів рослин у співвідношенні з Угодою про асоціацію з ЄС. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2018. № 5. С. 74–81.

References

1. Informatsiine upravlinnia Aparatu Verkhovnoi Rady Ukrainy: U Verkhovnii Radi vidbulosia pershe zasidannia Robochoi hrupy z pidhotovky proektu Zakonu z rekodyfikatsii (onovlennia) tsyvilnoho zakonodavstva Ukrainy [Information Department of the Verkhovna Rada of Ukraine: The Verkhovna Rada hosted the first sitting of the Working Group on preparation of the draft Law

- on Recodification (Update) of Civil Legislation of Ukraine]. Available at: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/202307.html> (in Ukrainian).
2. Bieltiukova, Ye.M. (2019). Pravove rehulivannia nastupnytstva mainovykh prav intelektualnoi vlasnosti za tsyvilnym zakonodavstvom Ukrainy [Legal regulation of the succession of intellectual property rights under the civil legislation of Ukraine]. Odesa, 200 (in Ukrainian).
 3. Vsemirnaia deklaratsiia po yntelektualnoi sobstvennosti. Yntelektualnaia sobstvennost. Avtorskoe pravo y smezhnye prava [World Declaration on Intellectual Property. Intellectual property. Copyright and related rights] (2002), 14–18 (in Russian).
 4. Androshchuk, H., Krainev, P. & Kavass, Y. (2000). Pravo yntelektualnoi sobstvennosti: torhove aspekty [Intellectual Property Law: Trade Aspects]. Kyev: Yzdat. Dom «In Yure», 164 (in Russian).
 5. Shyshka, R.B. (2004). Okhorona prava intelektualnoi vlasnosti: avtorsko-pravovyi aspekt [Protection of intellectual property rights: copyright aspect]. Kharkiv: Vyd-vo Nats. un-tu vnutr. sprav, 368 (in Ukrainian).
 6. Zharov, V. (2004). Stan ta perspektyvy rozvytku zakonodavstva Ukrainy u sferi intelektualnoi vlasnosti. Intelektualna vlasnist [Status and prospects of development of Ukrainian legislation in the field of intellectual property. Intellectual Property], 10: 8–11 (in Ukrainian).
 7. Mizhnarodna konventsiiia po okhoroni novykh sortiv roslin [International Convention for the Protection of New Varieties of Plants]. Available at: <https://ips.ligazakon.net/document/MU61K08U> (in Ukrainian).
 8. Pro pryiednannia Ukrainy do Mizhnarodnoi Konventsii z okhorony novykh sortiv roslin [On accession of Ukraine to the International Convention for the Protection of New Varieties of Plants] (2006): Zakon Ukrainy 2.08.2006 № 60-V. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60-16> (in Ukrainian).
 9. Pro okhoronu prav na sorty roslin [On protection of plant variety rights] (2002): Zakon Ukrainy v redaktsii 17.01.2002 № 2986-III. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3116-12> (in Ukrainian).
 10. Dakhno, Y.Y. (2004). Patentirovanye y lytsenzyrovanye [Patenting and licensing]. Kyev: MAUP, 216 (in Russian).
 11. Dakhno Ivan. Chy bude intelektualna vlasnist v onovlenomu Tsyvilnomu kodeksi Ukrainy? [Will there be intellectual property in the updated Civil Code of Ukraine?]. Available at: <http://www.golos.com.ua/article/326359> (in Ukrainian).
 12. Pro prava na sorty roslin [On plant variety rights] (1994): Rehlement Rady (IeS) № 2100/94 vid 27.07.1994. Spivtovarystva. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-94 (in Ukrainian).
 13. Dehtiarenko, Yu.V. (2018). Aktualni ta problemni pytannia zakonodavstva Ukrainy u sferi okhorony sortiv roslin u spivvidnosnennii z Uhodoiu pro asotsiatsiiu z YeS. Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti [Current and problematic issues of Ukrainian legislation in the field of plant variety protection in relation to the Association Agreement with the EU. Theory and practice of intellectual property], 5: 74–81 (in Ukrainian).

M.V. Pushkar (2021). URGENCY OF CHANGES IN LEGAL REGULATION OF PROPERTY RELATIONS ON PLANT VARIETIES IN CONNECTION WITH RECODIFICATION OF THE CIVIL CODE OF UKRAINE. *Law. Human. Environment*, 12(1): 101-108. <https://doi.org/10.31548/law2021.01.011>.

Summary. *The urgency of the study lies in the development by scientists of the draft Law on recodification (update) of civil legislation of Ukraine. The article analyzes the norms of the Civil Code of Ukraine in the field of state registration of intellectual property rights to plant varieties for compliance with international norms, the binding nature of which is recognized by Ukraine. The norms of Article 485 of the Civil Code of Ukraine stipulate that the intellectual property right to a plant variety consists of: 1) personal in tangible intellectual property rights to a plant variety, certified by state registration; 2) intellectual property rights to a plant variety, certified by a patent; 3) property right of intellectual property for the distribution of plant varieties, certified by state registration. Norms of international acts in the field of intellectual property, namely: the International Convention for the Protection of New Varieties of Plants, the Association Agreement between Ukraine and the EU, Council Regulation (EC) № 2100/94 of July 27, 1994 «On Plant Variety Rights» property rights to plant varieties: certified by a patent and certified by the state registration for the distribution of plant varieties is not provided. This legislative discrepancy can be a serious obstacle to the protection of plant variety rights, especially at the time of litigation. This is a negative factor for cooperation in agriculture and breeding, as well as in the sector of ensuring a competitive environment in agricultural production.*

Keywords: *intellectual property, legal regulation, registration of intellectual property rights to plant varieties, intellectual property rights to a plant variety, certified by a patent, intellectual property rights to the distribution of plant varieties, certified by state registration, protection of intellectual property rights, protection of new plant varieties*
